

22.6.2011

Dnro 4798/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

KÄRÄJÄOIKEUDEN JULKINEN SELOSTE SEKSUAALIRIKOSASIASSA

1 KANTELU

Arvostelitte 15.12.2009 päivätyssä kirjeessänne - - - kärjäoikeuden menettelyä sen annettua mielestänne liian yksityiskohtaisia tietoja rikosasiasta, jossa muiden ohella Teidät oli tuomittu vankeusrangaistukseen törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä ja törkeistä raiskauksista. Katsoitte, että – lainvoimaa vailla olevaan – tuomioon sisältyy paljon paikkansa pitämättömiä asioita ja että asian saama julkisuus on aiheuttanut kärsimystä perheellenne.

- - -

2 SELVITYS

- - -

Selvitys- ja lausuntopyynnössäni totesin, että syytekohtaa 13 koskevassa pääpiirteittäisessä kuvauksessa on mainittu tieto siitä, että tekijänä 4–8-vuotiaaseen lapseen kohdistuneessa rikoksessa on ollut tämän isä. Pyysin kiinnittämään huomiota siihen, toteuttaako sukulaisuussuhteen maininta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 25 §:n edellytyksen siitä, että erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu. Tiedustelin muun muassa myös, olisiko julkinen seloste voitu laatia niin, että tekijän ja asianomistajan välistä sukulaisuussuhdetta ei olisi mainittu kärjäoikeuden julkisessa selosteessa.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

- - - kärjäoikeus antoi - - - julkisen selosteen rikosasiasta - - -. Julkinen seloste on kärjätuomari A:n allekirjoittama. Kärjäoikeus oli määrännyt asian oikeudenkäyntiasiakirjat sekä asianomistajien henkilöllisyydet pidettäväksi salassa 60 vuotta.

Julkisessa selosteessa kärjäoikeus ilmoitti määräämistään rangaistuksista syytetyn nimen ja iän,

kutakin koskevan syytekohtan mukaisen tekonimikkeen ja teon ajankohdan sekä tietoja määrätystä rangaistuksesta.

Julkisessa selosteessa on tämän jälkeen asian yleinen selostus ja tietoja vastaajien maksettavaksi tuomituista vahingonkorvauksista, menettämisseuraamuksista ja muiden kulujen korvausvelvollisuudesta.

Julkisessa selosteessa on syytekohtittain tekojen pääpiirteiset kuvaukset. Kuvauksissa ei ole mainittu tekopaikkoja eikä asianomistajien nimiä. Asianomistajien ikä ja sukupuoli on mainittu. Julkisessa selosteessa tuodaan eräiden syytekohtien kohdalla ilmi, että tekijänä on ollut muiden ohella lasten biologinen äiti ja äidin avopuoliso. Teitä koskevassa syytekohtadassa julkisessa selosteessa tuodaan ilmi, että teko on kohdistettu neljän vuoden aikana omaan biologiseen lapseen.

3.2

Oikeusohjeet

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (jäljempänä YTJulkL) 4 §:n mukaan tiedot asiaa käsittelevästä tuomioistuimesta, asian yksilöidystä laadusta, asian käsittelyn vaiheista sekä suullisen käsittelyn ajankohdasta ja käsittelypaikasta samoin kuin asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia (oikeudenkäynnin perustiedot). Tuomioistuin voi kuitenkin 6 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa määrätä pidettäväksi salassa tiedon asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyydestä.

YTJulkL 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tuomioistuin voi määrätä salassa pidettäväksi asianomistajan henkilöllisyyden rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa.

YTJulkL 24 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi määrätä ratkaisun pidettäväksi tarpeellisin osin salassa, jos ratkaisu sisältää:

1. 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja;
2. tietoja, joiden salassa pitämiseksi on annettu 10 §:ssä tarkoitettu salassapitomääräys; taikka
3. tietoja, joiden salassa pitämiseksi asian suullinen käsittely on toimitettu yleisön läsnä olematta.

YTJulkL 24 §:n 2 momentin mukaan ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat tällöinkin julkisia. Jollei kyseinen asianosainen toisin pyydä, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä pidettäväksi salassa:

1. asianomistajan henkilöllisyyden rikosasiassa, jos rikosasia koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa;
2. turvapaikanhakijan henkilöllisyyden säilöön ottamista koskevassa asiassa, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta.

YTJulkL 25 §:n mukaan salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta on laadittava julkinen seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Julkinen seloste sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on myös julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu.

Julkista selostetta koskevan säännöksen osalta hallituksen esityksessä (HE 13/2006 s. 67) todetaan, että säännöksen tarkoituksena on lisätä ratkaisujen julkisuutta ja ohjata tuomioistuinkäytäntöä siihen

suuntaan, että ratkaisut eivät olisi joko julkisia tai salassa pidettäviä, vaan että näiden ääripäiden välimuotona laadittaisiin ratkaisuja, joissa olisi otettu huomioon sekä oikeudenkäynnin ja erityisesti ratkaisun julkisuuden korostetut vaatimukset, mutta toisaalta myös riittävässä määrin olisi huomioitu asianosaisten tai sivullisten esimerkiksi yksityiselämää koskevan suojan tarpeet.

YTJulkL 26 §:n mukaan lain 24 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon saa ottaa julkiseen ratkaisuun siinä laajuudessa kuin se ratkaisun perustelemiseksi on tarpeellista.

3.3

Selvitysten sisältö

Käräjätuomari A totesi selvityksessään, että YTJulkL:n mukaan tuomioistuimen ratkaisu on ensisijaisesti julkinen, ja vasta toissijaisesti tarpeellisin osin tai kokonaan salainen lopputulosta ja lainkohtia lukuun ottamatta.

Julkiseen selosteen liittyvän tiedon tarpeellisuutta harkittaessa huomioon on otettava muun muassa se, että kysymys rikoksen tunnusmerkistökäytännöstä on keskeinen kriteeri paitsi tuomion perusteluiden, myös ratkaisun lainmukaisuuden ja ymmärrettävyyden kannalta.

Rikoslain 20 luvun 7 §:n mukaan rikosentekijä on tuomittava törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä muun muassa, jos rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi. Ilmaisut erityinen luottamus ja erityisen riippuvainen asema liittyvät käytännössä etupäässä juuri läheis- ja sukulaisuussuhteisiin, eikä niiden kuvaaminen ymmärrettävällä tavalla kvalifioitujen syyksilukemisen selostamisen yhteydessä ole luonnollista eikä käytännössä mahdollista ilman kvalifiointiperusteen konkretisoimista.

Käräjätuomari A katsoi, että julkisen selosteen merkitystä arvioitaessa tulee erottaa toisistaan se, mitä julkisen selosteen julkaisemisesta sinänsä seuraa, ja mitkä sen ja muun saatavilla olevan tiedon yhdistämisen tosiasialliset vaikutukset ovat.

Tässä asiassa selosteessa on mainittu muun muassa vastaajien nimet, mutta ei asuinpaikkoja eikä ammatteja. Tiedotusvälineet eivät ole julkaisseet nimiä, eivätkä ole julkisen selosteen kautta saaneet mitään tietoja, joiden kautta asianomistajien henkilöllisyydet suoraan olisivat voineet paljastua. Tiedotusvälineet olivat saaneet tiedot oikeudenkäynnin perustiedoista jo ennen tuomion julistamista. Tiedotusvälineet tai muutkaan tahot eivät olleet pyytäneet tietoa asianomistajien henkilöllisyydestä ennen kuin tiedot määrättiin salassa pidettäviksi.

Käräjätuomari A:n mukaan käräjäoikeuden julkiseen selosteeseen liitettyä toivomusta välttää nimien julkaisemista on kunnioitettu hyvin tiedotusvälineissä, jotka jättivät A:n havaintojen mukaan vastaajien nimet normaalikäytännöstä poiketen julkistamatta. Käräjäoikeuden pyynnön tarkoituksena ei ollut pyrkiä rajoittamaan vapaata tiedonvälitystä, vaan kiinnittää median huomiota sinänsä lain mukaan julkisen tiedon julkistamisen mahdollisiin haitallisiin sivuvaikutuksiin.

Selvityksen mukaan, jos julkisen selosteen laatimiseen liitetään vaatimus, ettei siitä ja muista lähteistä saatavia tietoja yhdistelemällä voida tehdä johtopäätöksiä, ei julkisen selosteen laatimisella enää saavuteta niitä tavoitteita, joita sille on YTJulkL:ia säädettäessä asetettu.

Julkisuusperiaate ja yksityisyyden suoja ovat aina keskinäisessä jännityksessä. Punnintaratkaisu periaatteiden välillä on tehtävä tapauskohtaisesti. Tässä tapauksessa käräjäoikeus on tietoisesti valin-

nut julkisuusmyönteisen linjan muun muassa sen vuoksi, että pedofilia on ongelma, jonka käsittelyn tulisi pohjautua oikeaan tietoon oikeudenkäynneissä esille tulevista tosielämän tapahtumista.

Käräjätuomari A totesi, että kärjäoikeus ei ole antanut asianosaispiirin ulkopuolelle muuta tietoa kuin lain mukaiset oikeudenkäynnin julkiset perustiedot ja käsillä olevan julkisen selosteen. Julkinen seloste on laadittu siinä laajuudessa kuin se on ollut ratkaisun perustelemiseksi tarpeellista.

- - -

3.4

Kannanotto

3.4.1

Julkisen selosteen sisältö

Olen 17.9.2010 antamassani päätöksessä (dnro 3947/4/08) käsitellyt julkisen selosteen laatimista koskevia kysymyksiä yleisellä tasolla ja kolmessa yksittäistapauksessa. Kyse oli tilanteista, joissa kärjäoikeudet eivät olleet antaneet julkista selostetta. Päätöksessäni käsitelin ensisijaisesti kysymystä julkisen selosteen antamisen edellytyksistä.

Päätöksessäni sivusin myös nyt käsillä olevassa kanteluasiassa esille tulevaa kysymystä julkisen selosteen sisällöstä. Totesin päätöksessäni seuraavaa:

”Erityisesti seksuaalirikosten kohdalla on huomattava, että lakivaliokunnan aloitteesta YTJulkL 25 §:ään lisättiin säännös siitä, että erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu. Kokonaisuutena lakivaliokunta kuitenkin korosti – ehkä vielä hallituksen esitystä voimakkaammin – vahvasti julkisen selosteen käytön tarvetta.

YTJulkL antaa useita mahdollisuuksia julkisuuden toteuttamiselle myös seksuaalirikosasioissa myös muuta kuin julkista selostetta koskevan säännöksen kautta. Esimerkiksi YTJulkL 26 §:n mukaan tuomioistuimen julkiseen ratkaisuun voidaan ottaa salassa pidettäviä tietoja (myös arkaluonteisista yksityiselämää koskevista seikoista) siinä laajuudessa kuin se ratkaisun perustelemiseksi on tarpeellista. Edelleen YTJulkL 9 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiakirjaan sisältyvät arkaluonteiset tiedot henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista eivät ole rikosasiassa salassa pidettäviä siltä osin kuin ne liittyvät olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon tai sen rikosoikeudelliseen arviointiin, jollei tuomioistuin 10 §:n nojalla määrää niitä salassa pidettäviksi. Mainittu 10 § toki antaa tuomioistuimelle laajan salassa pidettäviä intressejä koskevan harkintavallan.

Oikeudenkäynnin julkisuusratkaisuja ei tule tehdä vain joko–tai -tyyppisesti. YTJulkL antaa mahdollisuuden välttää puhutun tyyppinen tilanne kompromissiratkaisulla eli vain osittaisella salassa pidolla. Salassapidon rajaaminen vain ehdottoman välttämättömään niin, että osa oikeudenkäynnistä voi olla julkinen, on yksi YTJulkL:n kantavista lähtökohdista. Lähtökohta soveltuu kaikenlaisiin ratkaisutilanteisiin ja erityisen hyvin julkisten selosteiden antamiseen. Toisaalta julkisen selosteen laatiminen ei välttämättä ole edes tarpeen silloin, kun salassa pidettävän aineiston rajaaminen vain välttämättömään on suoritettu jo tuomioistuimen ratkaisujulkisuuden osalta, mitä kautta asian ainakin pääpiirteittäiseksi hahmottamiseksi tarvittavat tiedot voidaan saada jo tuomioistuimen ratkaisusta.

Asianomistajan yksityiselämän suojelemiseksi myös lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa lain esitöissä pidetään usein riittävänä asianomistajan nimen salassapitoa lain 6 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Tällöin tuomioistuimen ratkaisun muut osat voi olla mahdollista pitää julkisina (HE 13/2006 vp s. 67). Lakivaliokunnan mukaan tällaisissa rikoksissa asianomistajan intressejä voidaan suojella myös niin, että julkinen seloste annetaan myöhemmin kuin itse pääasiallinen ratkaisu.

Täten voidaan pyrkiä turvaamaan se, että ratkaisut eivät ole yhdistettävissä tiettyihin juttuihin niin helposti kuin annettaessa seloste julkisuuteen välittömästi ratkaisun yhteydessä (LaVM 24/2006).

Henkilön omaan lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset ovat jossain määrin omassa kategoriasaan sikäli, että niissä voi olla käytännössä mahdotonta sovittaa yhteen tarvetta asianomistajan henkilöllisyyden salassa pitämiseen tarpeeseen antaa tuomion julkisessa osassa tai julkisessa selosteessa riittävän täsmälliset tiedot syytteenalaisesta teosta. Tämä johtuu siitä, että vastajan nimi ja tuomiolauselma ovat aina julkista tietoa. Esimerkiksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (rikoslain 20 luvun 7 §) tunnusmerkistö perustuu osittain lapsen tekijää kohtaan tuntemaan erityiseen luottamukseen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaiseen asemaan. Teon kuvauksen kvalifioinnin kannalta olennaista tietoa syytetyn ja uhrin sukulaisuussuhteesta ei tässä asiaryhmässä voi lainkaan ilmaista tekemättä samalla tyhjäksi asianomistajan nimen salassapitoa. Tämä problematiikka ei tule ilmi yhtä selvästi muissa lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa.”

Käsillä olevassa asiassa minulla ei ole aihetta epäillä - - - käräjäoikeuden arviota siitä, että edellytykset, jotka synnyttävät velvollisuuden julkisen selosteen laatimiselle asiassa, ovat täyttyneet.

Minulla ei myöskään ole aihetta epäillä sitä, etteikö julkisen selosteen sisältö vastaisi käräjäoikeuden pääasiassa tekemiä johtopäätöksiä. Mahdollisuus siitä, että hovioikeus voi sittemmin käräjäoikeuden tuomiosta valituksen johdosta antamassaan tuomiossa päätyä asian näytöllisessä tai oikeudellisessa arvioinnissa erilaisiin johtopäätöksiin, ei ole este käräjäoikeuden julkisen selosteen antamiselle. Väitteenne siitä, että käräjäoikeuden seloste sisältäisi vääriä tietoja, liittyy pääasiaan, joka on --- hovioikeuteen tehtyjen valitusten johdosta hovioikeuden arvioitava.

Sitä vastoin otan kantaa siihen kantelussa esille nostettuun kysymykseen, onko julkisessa selosteessa annettu asianomistajien suojelemisen kannalta liian yksityiskohtaisia tietoja. Se, että myös Teitä koskevan syytekohtan kohdalla rikoksen uhrin on mainittu olevan tekijän biologinen lapsi, on asiassa keskeisin tekijä.

Oikeudenkäynnin julkisuusratkaisu tehdään kussakin yksittäistapauksessa. Yksittäisen ratkaisun tulee kuitenkin noudattaa oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen kannalta hyväksyttävää ratkaisulinjaa. Toisin sanoen, jos kaikissa samanlaisissa asioissa noudatettaisiin samanlaista harkintaa kuin mainitussa yksittäistapauksessa, näin muodostuvan käytännön tulisi olla oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen kannalta hyväksyttävä (ks. myös 26.10.2009 antamani päätös dnro 1357/4/08).

Käsitykseni mukaan YTJulkL:n ja sillä toteutettavien ja turvattavien intressien kannalta olisi epätydyttävää, jos inestiin tai muihin tekijän ja asianomistajan läheissuhteisiin liittyvissä seksuaalirikosasioissa ei voitaisi lainkaan antaa teon luonteen ilmaisevia julkisia selosteita. Tällaiseen lopputulokseen tultaisiin, jos YTJulkL 25 §:n määräystä siitä, että erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu, tulkittaisiin äärimmilleen.

Riippumattomina tuomiovallan käyttäjinä tuomioistuimilla on käsitykseni mukaan mahdollisuus jaevelvollisuuskin tulkita lain sanamuotoa tavalla, jonka tuomioistuin katsoo perustelluksi eri perusoikeuksien suojelemiseksi yksittäisen tapauksen olosuhteissa. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevissa ratkaisuissa tulee nähdäkseni välttää kaikenlaista kategorisuutta suuntaan tai toiseen. YTJulkL:ssa tuomioistuimelle on jätetty harkintavaltaa asianomistajan henkilöllisyyden salaamisessa rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämäänsä liittyvää seikkaa. Tämä ilmenee nimenomaisesti YTJulkL 6 §:n 1 momentin 1 kohdasta ja 24 §:n 2 momentin 1 kohdasta.

Mielestäni - - - kärjäoikeus on laatinut julkisen selosteen tässä asiassa tasapainoisella tavalla niin, että sekä asianomistajien yksityisyyden suojaan että oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteeseen liittyviä tekijöitä on otettu hyvin huomioon. Kyse on ollut vaikeasta punnintatilanteesta eri suuntaan puhuvien intressien välillä.

Oikeudenkäynnin julkisuus on vahva pääsääntö. Rikoksesta tuomitun henkilön nimi on aina julkinen tieto. - - - kärjäoikeus on tässä asiassa kompensoinut määräämiään julkisuuden rajoituksia julkisessa selosteessa tuomalla sinänsä salassa pidettävästä rikosasiasta ilmi keskeiset teonkuvaukset. Tämän kärjäoikeus on tehnyt sillä tavalla seikkaperäisesti, että tietojen voidaan muun muassa katsoa palvelevan oikeuskäytännön yhdenmukaisuuden toteutumista.

Voidaan panna merkille, että oikeushallinnon valtakunnallisesta tietojärjestelmästä annettu laki (372/2010) on tullut voimaan vasta 1.12.2010. Lain 12 §:n mukaan oikeushallinnon viranomaiset saavat tietyin edellytyksin käyttää salassapitosäännösten estämättä esimerkiksi toisen tuomioistuimen päätökseen sisältyviä tietoja. Näin tuomioistuimet voivat jatkossa saada tietoja esimerkiksi toisten tuomioistuinten inestiasioissa antamista salassa pidettävistä tuomioista, ja voivat näin ottaa oikeuskäytännön huomioon esimerkiksi syyksi lukemista ja rangaistusten mittaamista koskevissa päätöksissään. Lain voimaantuloon on varattu viiden vuoden siirtymäaika. Nähdäkseni erityisesti niin kauan kuin tuomioistuinten tosiasiallisessa käytössä ei ole laissa tarkoitettua mahdollisuutta saada tietoja toisen tuomioistuimen salassa pidettävistä ratkaisuista, on riittävän seikkaperäisten julkisten selosteiden antaminen korostetun tärkeää.

- - - kärjäoikeus on julkisessa selosteessaan suojellut asianomistajien yksityiselämää muun muassa sillä, ettei tekopaikkoja ole mainittu. Kärjäoikeus on erikseen päättänyt asianomistajien nimien salassapidosta. Vastaajien asuinpaikkoja tai ammatteja ei ole mainittu. Lisäksi julkinen seloste on julkaistu runsas kaksi viikkoa rikosasiassa annetun tuomion jälkeen. Edelleen, julkiseen selosteeseen sisältyy tiedotusvälineille suunnattu viesti siitä, että eräiden rikoksesta tuomittujen – sinänsä julkisten – nimien esille tuominen voisi johtaa myös asianomistajana olleen lapsen henkilöllisyyden paljastumiseen. Selvityksen mukaan tiedotusvälineet ovat ottaneet tämän seikan hyvin huomioon.

Käytettävissäni olevien tietojen valossa katson, että - - - kärjäoikeus ei ole menetellyt asiassa lainvastaisesti.

- - -